

Стереотипне сприйняття спортсменів з інвалідністю (на матеріалі “Спорт-Экспресс в Україні”)

Денис Савченко
студент 5 курсу (магістратура)
кафедри журналістики
філологічного факультету
Харківського національного
університету ім. В.Н. Каразіна,
м. Харків

Автор статті — переможець конкурсу науково-популярних статей Державного фонду фундаментальних досліджень України 2015 року.

Аналіз доступної наукової, науково-методичної літератури вітчизняних та зарубіжних авторів дає підстави стверджувати, що проблематика паролімпійського руху в сучасній українській науково-методичній літературі, незважаючи на бурхливий розвиток вітчизняного спорту людей з інвалідністю, висвітлена недостатньо. Майже відсутні ґрунтовні джерела з історії зародження і розвитку міжнародного паролімпійського руху та спортивного руху людей з особливими потребами в Україні, наукових праць, у яких би висвітлювалися організаційні, гуманітарні аспекти паролімпійського руху [1, 2]. Як наслідок, актуалізуються проблеми висвітлення життя людей із інвалідністю в засобах масової інформації, що є важливим чинником інтеграції їх у суспільство і каталізатором готовності соціуму змінювати стереотипне ставлення до осіб з особливими потребами.

Мета нашого дослідження — показати особливості стереотипного висвітлення людей з інвалідністю на прикладі видання “Спорт-Экспресс в Україні”.

Важливим чинником, який впливає і забезпечує належний рівень розвитку паролімпійського спорту, є інформаційне забезпечення галузі. Інформаційним забезпеченням займаються ЗМІ, які шляхом пропаганди паролімпійського спорту сприяють інтеграції людей з інвалідністю у спорт, а відтак — у соціум. Водночас, існує чимало питань справедливого і адекватного висвітлення досягнень осіб із особливими потребами в українських засобах масової інформації, які детально аналізує “Українсько-канадський центр вивчення неповноздатності” [3]:

1. Стереотипи жалощів у ставленні до людей з інвалідністю у суспільній свідомості;
2. Стереотип ворожості до людей із обмеженими можливостями, від яких потрібно дистанціюватися;
3. Стереотип — “інвалід” — означає “ні”. Тобто, люди з інвалідністю не в змозі конкурувати на ринку праці, не в змозі здобувати освіту, від них немає ні економічної, ні духовної користі суспільству;
4. Люди з інвалідністю відрізняються від простих смертних, вони є людьми лише “частково” або “обмежено”. Як “інші”, яких легко впізнати, вони метафорично асоціюються з самотніми, відірваними від суспільства людьми;

Легенда паралімпійської легкої атлетики Василь Лешинський (1964—2015), що завоював першу золоту медаль в історії України на Паралімпійських іграх 1996 року в Атланті

5. Успішна людина є надлюдиною, що тріумфує в результаті перемоги над стражданнями у такий спосіб, який є прикладом для інших; ураження дає шанс людині проявити можливості, про наявність яких вона раніше не здогадувалася, і навчити решту з нас терпимості та мужності.

Означені стереотипні кліше можна легко віднайти в спортивній журналістиці в матеріалах, присвячених паралімпійцям:

- “Стереотип ворожості до людей з інвалідністю”: найчастіше цей стереотип формується здоровими спортсменами. Спортсмени без фізичних вад намагаються дистанціюватися від паралімпійців під час тренувань, змагань, оскільки вважають їх спортсменами “другого сорту”, непрофесіоналами.

- “Успішний паралімпійський спортсмен є надлюдиною”: цей стереотип культивують виключно засоби масової інформації, аби привернути більше уваги

Українські паралімпійці, що завоювали на Паралімпіаді 2014 року в Сочі 25 медалей

читачів та глядачів. Такі матеріали про “надлюдину” розраховані на схильність аудиторії до сенсацій, шоку, неймовірних історій.

• Стереотип “паралімпійці є лише спортсменами, котрі не спроможні на будь-яку іншу діяльність”: така думка розповсюджується через канали масової комунікації, менше уваги приділяючи досягненням осіб з особливими потребами в бізнесі, мистецтві, інших життєвих сферах. Пояснення гонитвою за сенсаційністю з боку ЗМІ у непропорційному висвітленні проблеми є лише частковим, головне — неготовність соціуму прийняти цих людей за рівних, що й відображають вітчизняні інформаційні джерела.

Треба констатувати, що стереотипи створювалися і продовжують існувати через незнання самих питань “інвалідності”. Завдання ЗМІ — першими навчитися ламати наявні упередження, формувати нові позитивні суспільні установки, і досвід спортивної журналістики у відображенні паралімпійського спорту і життя спортсменів-паралімпійців міг стати корисним.

Проте приклад висвітлення історії **Оскара Пісторіуса** доводить, що жага до сенсаційності поки що превалює навіть у спортивній журналістиці, зокрема на сторінках “Спорт-Експресс в Украине”.

Життя Оскара Пісторіуса в пресі почалося як перемога, а закінчилось, як скандал: відомий південно-африканський спринтер-паралімпієць (у дитинстві йому було ампутовано обидві ноги нижче коліна), золотий медаліст з легкої атлетики на паралімпійських іграх в Афінах 2004 року, перший спортсмен з інвалідністю, який на Олімпійських іграх 2012 року у Лондоні виступив поряд зі здоровими спортсменами на рівних (його навіть звинуватили у нечесній грі через протези, які начебто допомагали швидше бігти) у лютому 2013 року був звинувачений у вбивстві подружки **Ріві Стінкемп**, а потім засуджений до 5 років позбавлення волі [4]. Кожен з цих етапів докладно відображений в аналізованому виданні.

Онлайн-видання “Спорт-Експресс в Украине” [5] детально почало висвітлювати успіхи Пісторіуса ще перед початком Олімпійських ігор 2012 у Лондоні. За два місяці (перед початком Олімпіади і під час Ігор) було опубліковано чотири матеріали про паралімпійця-бігуна: три інтерв’ю та одна стаття. У цих матеріалах читач міг зрозуміти, що Пісторіус давно перестав бути просто найуспішнішим паралімпійцем в історії. Для багатьох людей він перетворився на символ перемоги людської сили духу, на живий приклад необмежених можливостей людей з інвалідністю.

Після останнього матеріалу про Пісторіуса на тему “Олимпийский инвалид дал мастер-класс” періоду Олімпіади і до 14 лютого 2013 року, коли “Спорт-Експресс” опублікував шоковую новину про Оскара Пісторіуса із заголовком “Шестикратный паралимпийский чемпион подозревается в убийстве”, минуло вісім місяців інформаційної байдужості. Ввечері того ж дня було опубліковано новину із таким заголовком: “Известный безногий бегун застрелил свою девушку”. Навіть у назві було порушено не лише етичні норми, а й юридичні, що в цілому були

покликані активізувати установки сприйняття фізичної недосконалої як причини кримінальних учинків.

Проте, по-перше, порушуючи принцип презумпції невинуватості, ніяких коментарів самого паралімпійця або ж поліції щодо особи вбивці “Спорт-Експресс” не розмістив; по-друге, Оскар Пісторіус не є безногим бігуном, протези в нього лише до коліна, проте це не знімає явно упередженого ставлення з боку преси, що, по-третє, актуалізує зв’язок “кримінальний учинок — фізична вада людини”, неприпустимий у ЗМІ. Як наслідок, маємо декілька порушень журналістських стандартів: 1) відокремлення фактів від суджень: те, що саме Пісторіус є вбивцею, ніким не було озвучено, тому автор новини дозволив собі судження, яке не підтверджувалося уповноваженими особами; 2) повноти представлення фактів та коментарів: у цих двох новинах інформація подавалася поверхово, без жодних коментарів осіб цієї справи; 3) оприлюднення професійної некомпетентності та стереотипності мислення автора матеріалу: вибір словосполучення “безногий бегун” уже на рівні заголовка можна віднести як до порушення стандартів журналістики, так і до порушення етичних норм.

Загалом, за 2013—2014 роки “Спорт-Експресс в Украине” опублікував 37 матеріалів про Оскара Пісторіуса, 33 з яких стосуються лише обвинувачення паралімпійця у злочині.

Для порівняння: за цей же період на тему паралімпійського спорту у виданні було опубліковано 26 матеріалів, абсолютна більшість яких стосувалися Зимових Паралімпійських ігор 2014 року в Сочі. У цих матеріалах не спостерігалася якась особлива емоційна напруженість, окрема увага не надавалася певним історіям паралімпійців, так, як скандальній історії Оскара Пісторіуса.

Таким чином, “Спорт-Експресс в Украине” використав скандал з Оскаром Пісторіусом задля привернення більшої уваги читачів. При цьому, видання поширювало заздалегідь неперевірену інформацію та навіщувало “ярлики” майже з першого матеріалу про паралімпійця, актуалізуючи стереотип фізичної недосконалої як причини девіантної поведінки. Навіть поверховий огляд інформації показує, що Оскар Пісторіус сприймається тепер не як “найвідоміший паралімпійський бігун”, а як “скандальний паралімпієць, який застрелив подружку”.

На наш погляд, така маніпуляція фактами з боку засобів масової інформації є неприпустимою для журналістів.

Проаналізувавши особливості стереотипного подання інформації про паралімпійців, можна зробити певні висновки й озвучити деякі рекомендації щодо нівеляції упередженого висвітлення життя осіб з обмеженими можливостями як у спортивній, так і в неспеціалізованій журналістиці:

1) повністю відмовитися від елементів сенсаційності у висвітленні успіхів та життєвих ситуацій паралімпійців;

Легендарний паралімпійський легкоатлет Оскар Пасторіус

2) не поширювати інформацію, яка може образити чи морально принизити людину з фізичними вадами;

3) повністю забути про стереотипні слова та словосполучення, такі як: “інвалід”, “безногий”, “фізично неспроможний” і т. ін.;

4) відокремлювати спортивне життя паралімпійців від особистого;

5) висвітлювати не тільки спортивне життя паралімпійців, а й громадську, суспільну активність людей з інвалідністю, де спорт став би лише підтвердженням успіху, а не випадковим досягненням.

На наш погляд, саме така стратегія повинна дати позитивний результат при знищенні старих стереотипів, пов'язаних із людьми з особливими потребами. ■

Література

1. **Шуба Л.В.** Педагогічні умови організації навчально-тренувального процесу паралімпійців з ураженням опорно-рухового апарату [Електронний ресурс] // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. — 2013. — Вип. 112(1). — С. 357—360. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuPN_2013_112\(1\)_89.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuPN_2013_112(1)_89.pdf)

2. **Римар О.В.** Историко-соціальні аспекти розвитку параолімпійського руху в Україні: Дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 / Львівський держ. ін-т фізичної культури. — Л., 2002. — 217 арк. — Бібліогр.: арк. 167—185.

3. **Байда Л.Ю., Красюкова-Еннз О.В., Буров С.Ю.** та ін. Навчально-методичний посібник “Інвалідність та суспільство” Київ, 2011. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://edu.helsinki.org.ua/sites/default/files/userfiles/posibnik_invalidnist_ta_suspilstv.pdf

4. Оскар Пісторіус — Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Оскар_Пісторіус

5) Пісторіус — Спорт-Експрес в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sport-express.ua/search/3/?request=nucmopyuc&sId=0&searchType=news>